

<http://dx.doi.org/10.16926/j.2016.12.10>

Izabela KUŚNIEREK

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Wizerunek Boga w trzech tłumaczeniach *Księgi Zachariasza*

Streszczenie

Artykuł jest analizą słownictwa dotyczącego Boga w *Księdze Zachariasza* w trzech tłumaczeniach: *Biblii* Jakuba Wujka, *Biblii Tysiąclecia* oraz *Biblii Paulińskiej*. W pierwszej części tekstu zwrócono uwagę na znaczenie *Księgi Zachariasza* oraz teorie na temat jej powstania. Następne podrozdziały przedstawiają sposób nazywania Stwórcy w *Księdze Zachariasza* oraz Jego wizerunek: mówcy, zagniewanego, a następnie miłującego i litościwego Pana oraz potężnego Władcy.

Słowa kluczowe: *Księga Zachariasza*, Bóg, *Biblia*, język religijny, przekład.

Wstęp

Celem tekstu jest pokazanie wizerunku Boga w trzech tłumaczeniach *Księgi Zachariasza*. Pierwszym z nich jest *Biblia to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, z łacińskiego na język polski przełożone przez ks. d. Jakóba Wujka* z 1599 roku, uważana przez wielu badaczy za wzór polskiego stylu biblijnego (Bieńkowska 2002, 31). W pracy został wykorzystany dosłowny przedruk wydany w 1923 roku w Warszawie przez Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne. Drugim z badanych przekładów jest piąte wydanie *Biblii Tysiąclecia* z 2008 roku przygotowane przez Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich. Tłumaczem *Księgi Zachariasza* jest ks. Franciszek Myszka CM. Najnowszym z badanych tłumaczeń Pisma Świętego jest opracowana przez Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Towarzystwa Świętego Pawła *Biblia*, potocznie na-

zywana paulińską. Choć w *Biblii Paulińskiej* zostali wymienieni tłumacze wszystkich ksiąg, brak jest indywidualnego przyporządkowania do poszczególnych części.

Autorzy i znaczenie Księgi Zachariasza

Księga Zachariasza to jedno z pism Starego Testamentu wliczanych do zbioru Proroków Mniejszych, nazwanych tak ze względu na niewielkie pod względem długości proroctwa, w porównaniu z czterema prorokami większymi. Badania (BT 1265; BP 2231; Witaszek 1996, 230; Synowiec 1994, 341) nad *Księgą Zachariasza* wykazały, że całość nie jest napisana przez jednego autora. Najczęściej jest mowa o dwóch różnych autorach nazwanych dla łatwiejszego rozróżnienia Protozachariaszem oraz Deutezachariaszem (Witaszek 1996, 230). O istnieniu dwóch autorów świadczą różnice graficzne, literackie oraz teologiczne w obu częściach¹.

Początkowe osiem rozdziałów przypisywanych pierwszemu Zachariaszowi przypada na okres działalności Zorobabela oraz Jozuego w czasie odbudowy świątyni jerozolimskiej. W drugiej części świątynia jest już odbudowana i odbywają się w niej nabożeństwa (Synowiec 1994, 341). Kolejnymi argumentami przemawiającymi za takim stwierdzeniem są widoczne różnice w formie obu części. Fragmenty przypisane Zachariaszowi są datowane i napisane prozą. Teksty wchodzące w skład drugiej części są anonimowymi tekstami, w znacznej mierze poetyckimi, przy których nie został podany czas powstania (Synowiec 1994, 341). Ostatnim argumentem, przemawiającym za istnieniem więcej niż jednego autora, jest niezgodność w przekazach dotyczących Mesjasza. W pierwszych rozdziałach nadzieje mesjańskie związane są z Zorobabelem i jego potomstwem (von Rad 1986, 79) oraz z kapłanem Jozuem, w drugiej zostało wyrażone oczekiwanie na przyjście Mesjasza (Synowiec 1994, 341, Świderkówna 1994, 155).

O doniosłości *Księgi Zachariasza* stanowią liczne odniesienia do jej treści w Nowym Testamencie. Wizje Protozachariasza są inspiracją dla późniejszych twórców apokaliptycznych. W mowach Jezusa o tematyce eschatologicznej można odnaleźć zawołane odniesienia, np. Mt 24, 31 do Za 2,6, czy w Mk 13,17 do Za 2,6.10, oraz w późniejszych listach apostoelskich, jednak najwięcej ich znajduje się w *Apokalipsie* św. Jana (Witaszek 1996, 239). *Księgą* Starego Testamentu najbardziej obecną

¹ Więcej na ten temat zob. *Wstęp do Księgi Zachariasza*, Biblia Tysiąclecia, Poznań 2008, s. 1265.

w Nowym Testamencie jest dzieło autorstwa Deuterozachariasza. Wiele z jego wizji zostało w pełni zrealizowanych w życiu Jezusa. Można wśród nich wyróżnić wjazd na osiołku do Jerozolimy czy zdradzenie Chrystusa przez Judasza za trzydzieści srebrników. W ewangeliach pojawiają się również dosłowne cytaty pochodzące od drugiego Zachariasza, między innymi Za 9,9 jest przywołany w Mt 21, 5 i J 12,15, Za 11, 12 w Mt 27, 9. Takie nawiązania występują również w *Apokalipsie* św. Jana (Witaszek 1996, 245).

Nazywanie Boga

We wszystkich księgach Starego Testamentu najważniejszy jest Bóg, przedstawiany na różne sposoby, w zależności od okresu ich powstania. Podobnie jest w *Księdze Zachariasza*. Wszystkich odniesień do Boga jest w tłumaczeniu Jakuba Wujka (BW) 143, w *Biblii Paulińskiej* (BP) występuje taka sama ich liczba, a w *Biblii Tysiąclecia* (BT) 144.

Najczęściej używanym przez autora Księgi słowem o znaczeniu 'Bóg, stwórca' (SKoch III 402) jest wyraz *Pan*, który występuje samodzielnie bądź w połączeniu z innymi określeniami w BW 104 razy, w BT – 126, a w BP aż 146 razy (tabela 1).

Tabela 1. *Pan*

Numer wersetu	BW	BT	BP
3,2	I rzekł <i>Pan</i> do szatana: Niech cię złaje <i>Pan</i> , szatanie! a niech cię złaje <i>Pan</i> , który obrał Jerozalem. Aza ten nie jest głównia wyrwana z ognia?	<Anioł> <i>Pański</i> tak przemówił do szatana: «Niech <i>Pan</i> cię zgromi, szatanie, niech cię zgromi <i>Pan</i> , który wybrał Jerozalem. Czyż nie jest on niby głównia wyciągnięta z pożogi?»	Wtedy anioł <i>PANA</i> powiedział do szatana: „Niech cię zgromi <i>PAN</i> , szatanie. Niech cię zgromi <i>PAN</i> , który wybrał Jerozolimę. Czy nie jest on głównią wyjętą z ognia?
9,4	Oto <i>Pan</i> posiedzie go i porazi na morzu moc jego, a samego ogień pożre	Jednak zawładnie nim <i>Pan</i> i jego szaniec strąci w głębiny morza; a jego samego ogień pochłonie	Lecz <i>PAN</i> weźmie go w posiadanie, a potęgę jego wrzuci do morza. Miasto zaś strawi ogień

Różnice w liczbie użycia leksemu *Pan* wynikają z częstego zastępowania go przymiotnikiem *Pański*, czyli 'pochodzący od Pana Boga, przez niego ustanowiony, uczyniony, powstały, wynikły z bożej woli, wszech-

mocy' (SKoch III 428), co widoczne jest już w pierwszym z cytowanych powyżej wersetów. Najczęściej, bo aż 28 razy, przymiotnik ten występuje w BW, co wynika z upodobania jezuitów do stosowania przymiotników. W BT określenie *Pański* zostało użyte 12 razy, a w BP ani razu (tabela 2).

Tabela 2. *Pański*

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,1	Stało się słowo <i>Pańskie</i> do Zachryasza, syna Barachiasza, syna Addo, proroka, mówiąc	<i>Pan</i> skierował to słowo do proroka Zachariasza, syna Berekiasza, syna Iddo	<i>PAN</i> przemówił tymi słowami do proroka Zachariasza, syna Berekiasza, syna Iddo
11,13	I wziąłem trzydzieści srebrników i porzuciłem je w domu <i>Pańskim</i> do garnarczcy.	Wziąłem więc trzydzieści srebrników i rzuciłem je odlewnikowi w domu <i>Pańskim</i> .	Wziąłem więc trzydzieści srebrników i wrzuciłem je do skarbcy w domu <i>PANA</i> .

Wyraz *Pan* w znaczeniu 'Bóg' jest użyty w *Księdze Zachariasza* samodzielnie lub w połączeniu z innym wyrazem. Najczęściej stosowanym wyrażeniem, które występuje znacznie częściej niż sam wyraz *Pan*, jest fraza *Pan Zastępów*. *Słownik staropolski* podaje dwa znaczenia słowa *zastęp*: '1.wielka liczba, multitudo' w odniesieniu do ludzi oraz istot nadprzyrodzonych; 2. w tłumaczeniu wieloznacznego łac. *chorus* 'gromada ludzi, turba' (Sstp XI 208). W BW to określenie *Boga* wystąpiło 48 razy, w BT 49, a w BP 50 (tabela 3).

Tabela 3. *Pan Zastępów*

Numer wersetu	BW	BT	BP
2,12 2,8 – w przekładzie Wujka	Bo to mówi <i>Pan zastępów</i> :	Tak mówi <i>Pan Zastępów</i> ,	Tak mówi <i>PAN Zastępów</i> ,
8,1	I stało się słowo <i>Pana zastępów</i> , rzekąc:	<i>Pan Zastępów</i> skierował następujące słowo:	<i>PAN Zastępów</i> przemówił do mnie:

Kolejnym określeniem Boga jest samo słowo *Bóg*, które w *Księdze Zachariasza* występuje rzadko. W BW zostało użyte 3 razy, w BT – 3, a w BP – 4 (tabela 4).

Jak widać, w drugim przykładzie wyraz *Bóg* występuje również w połączeniu z *Pan*. *Pan Bóg* jest użyte w przekładzie jezuitów 8 razy, w BT i BP po 7 razy (tabela 5).

Tabela 4. *Bóg*

Numer wersetu	BW	BW	BP
8,8	i będą mi ludem, a Ja im będę <i>Bogiem</i> w prawdzie i w sprawiedliwości	I będą moim ludem, a ja będę ich <i>Bogiem</i> , wiernym i sprawiedliwym	I będą moim ludem, a Ja będę ich <i>Bogiem</i> , wiernym i sprawiedliwym
10,6	bom Ja <i>Pan, Bóg</i> ich, i wysłucham je	albowskiem Ja jestem <i>Pan, ich Bóg</i> , Ja ich wysłucham	bo Ja jestem <i>Panem, ich Bogiem</i> , i wysłucham ich.

Tabela 5. *Pan Bóg*

Numer wersetu	BW	BT	BP
9,14	A <i>Pan Bóg</i> nad nimi widzian będzie, a wynidzie jako błyskawica strzała jego: a <i>Pan Bóg</i> w trąbę zatrąbi i pójdzie w wicherze południowym	<i>Pan</i> się ukáže nad nimi. Jak błyskawica wzleceją Jego strzały i <i>Pan Bóg</i> zadmie w róg. Nadciągnie w szumie wichru z południa	<i>PAN</i> ukáže się nad nimi i Jego strzała wyleci jak błyskawica. <i>Pan Bóg</i> zadmie w róg i nadciągnie w huraganach południa

Ostatnim określeniem *Boga* obecnym w Księdze Zachariasza jest *Król*, w znaczeniu ‘monarcha, koronowany władca suwerennego państwa; też w ogóle panujący’ (SpXVI XI 201). Występuje ono 3 razy we wszystkich badanych przekładach (tabela 6).

Tabela 6. *Król*

Numer wersetu	BW	BT	BP
14,9	I będzie <i>Pan królem</i> nad wszystką ziemią.	A <i>Pan</i> będzie <i>królem</i> nad całą ziemią.	<i>PAN</i> będzie <i>królem</i> nad całą ziemią.

Bóg jako mówca

W każdej księdze Pisma Świętego można wyróżnić różnorodne wizerunki Boga. W Księdze Zachariasza Bóg najczęściej ukazany zostaje jako osoba, która przekazuje swoją wolę poprzez proroka. Świadczą o tym liczne czasowniki odnoszące się do mowy.

Szczególnym sposobem przedstawienia Boga jako mówcy w badanej księdze jest użycie słowa *wyroczenia* w połączeniu z wyrazem *Pan* lub wyrażeniem *Pan Zastępów*. Występuje ono jedynie w nowszych przekładach, przy czym w BT 19 razy, a w BP – 20 (tabela 7).

Tabela 7. Wyrocznia Pana Zastępów

Numer wersetu	BW	BT	BP
2,9 2,5 – w przekładzie Wujka	A Ja mu będę, mówi <i>Pan</i> , murem ogni- stym wokoło, i ku sławie będę w po- środku jego	Ja będę dokoła niej murem ognistym – <i>wyrocznia Pana</i> – a chwała moja za- mieszka pośród niej	A Ja otoczę ją mu- rem z ognia – <i>wy- rocznia PANA</i> – i be- dę chwałą pośrodku niej
13,2	I będzie dnia onego, mówi <i>Pan zastępów</i> ,	Wówczas – <i>wyrocznia Pana Zastępów</i>	W tym dniu – <i>wy- rocznia PANA Zastę- pów</i>

Słowo *wyrocznia* występuje tu w znaczeniu ‘przepowiednia przyszłości, prorocstwo; wyrok bogów’ (SDor X 201). Ponadto słownik zamieszczony w BT podaje termin *wyrocznia Pana* jako ‘uroczysta formuła stosowana przez proroków, zazwyczaj jako zdanie wtrącone, zapowiadająca, że przytaczane słowa pochodzą od samego Boga, a prorok jest tylko pośrednikiem przekazującym Jego orędzie’ (BT 1640).

Najbardziej charakterystyczną frazą dla omawianej księgi jest zależny od tłumaczenia zwrot świadczący o Zachariaszu jako osobie, do której przemówił Bóg. Występuje on w Piśmie dziewięciokrotnie, jednak można go znaleźć jedynie w części napisanej przez Protozachariasza (tabela 8).

Tabela 8. Proroctwo skierowane do Zachariasza

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,1	<i>stało się słowo</i> Pańskie do Zachariasza. syna Barachiasza. syna Addo, proroka, <i>mówiąc</i>	Pan <i>skierował</i> to słowo do proroka Zachariasza, syna Berekiasza, syna Iddo	PAN <i>przemówił</i> tymi słowami do proroka Zachariasza, syna Berekiasza, syna Iddo

Wujek użył słowa *stać się* w znaczeniu ‘zostać stworzonym’ (Sstp VIII 404). Odnosi się ono do *Słowa*, które zostało stworzone przez Boga. *Słowo* staje się aktem twórczym skierowanym za pośrednictwem proroka do ludzi. W BT autor tłumaczenia wykorzystał czasownik *skierować*, który również odnosi się do słowa, choć w przeciwieństwie do tekstu jezuita – wykonawcą jest w nim Bóg. *Skierować* występuje tu w znaczeniu ‘pośłać, wydelegować’ (SDor VIII 276). Tłumacze BP zrezygnowali z połączenia czasownika z rzeczownikiem *słowo* na rzecz jednoznacznego *przemawiać* w znaczeniu ‘wygłaszać mowę, zwracać się z mową do jakiegoś audytorium, do grona osób’ (SDor VII 286).

Leksemem o największej frekwencji występowania związanym z czynnością mowy jest czasownik *mówić*, czyli ‘posługiwać się słowami, aby wyrazić swoje myśli, przeżycia, porozumiewać się z kimś, rozmawiać’ (SKoch II 541). Występuje on 26 razy w BW, 15 w BT oraz 14 w BP. Różnica ta wynika przede wszystkim z zastosowania formy *wyroczenia Pana* lub *wyrocznia Pana Zastępów* przez autorów nowszych tłumaczeń oraz zastępowania *mówić* innymi czasownikami (tabela 9).

Tabela 9. *Mówić*

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,17	To <i>mówi</i> Pan <i>zastępów</i>	Tak <i>mówi</i> Pan <i>Zastępów</i>	Tak <i>mówi</i> PAN <i>Zastępów</i>
2,10 2,6 – w przekładzie Wujka	O, o, uciekajcie z ziemi północnej! <i>Mówi</i> Pan; bo na cztery wiatry rozproszyłem was, mówi Pan	«Biada, biada! Uciekajcie z kraju północy – <i>wyrocznia Pana</i> . Na cztery strony świata rozproszyłem was.	Biada! Biada! Uciekajcie z Kraju Północy – <i>wyrocznia PANA</i> – bo rozproszyłem was na cztery strony – <i>wyrocznia PANA</i>
13,9	<i>Rzekę</i> : Lud mój jesteście	i <i>będę mówił</i> : «Oto mój lud»	I Ja im <i>odpowiem</i> : To jest mój lud

W tabeli 9 w drugim z cytowanych wersetów *mówić* zostało zastąpione przez *rzec* oraz *odpowiedzieć*. Zastosowanie pierwszego z wyrazów obrazuje następująca tabela. Czasownik *odpowiedzieć* użyto w znaczeniu ‘zareagować na czyjeś słowa, wypowiedź, zarzuty’ (SKoch III 292); występuje 3 razy w *Biblii Paulińskiej* oraz jeden raz w *Biblii* Jakuba Wujka.

Czasownikiem oznaczającym mowę, najbardziej charakterystycznym dla tłumaczenia Wujka, jest *rzec*. W odniesieniu do Boga występuje on 10 razy, przy czym w BT zastosowano go jedynie 3 razy, a w BP ani razu (tabela 10).

Tabela 10. *Rzec*

Numer wersetu	BW	BT	BP
8,18	I stało się <i>słowo</i> Pańskie do mnie, <i>rzekąc</i>	I Pan <i>Zastępów skierował</i> do mnie to słowo	Potem PAN <i>Zastępów</i> tak do mnie <i>przemówił</i>
11,13	I <i>rzekł</i> Pan do mnie	Jednak Pan <i>rzekł</i> do mnie	Wtedy PAN <i>powiedział</i> do mnie
13,9	<i>Rzekę</i> : Lud mój jesteście	i <i>będę mówił</i> : «Oto mój lud»	I Ja im <i>odpowiem</i> : To jest mój lud

W przykładach przytoczonych w tabeli 10, omawiany czasownik został zastosowany nie tylko w formie osobowej, ale również w formie imiesłowowej, pełniącej funkcję dopełnienia czasownika *stać się*. Oznacza on ‘powiedzieć coś, wypowiedzieć się, zająć stanowisko w jakiejś sprawie, zadeklarować coś’ (SKoch IV 413).

W BT czasownik ten został zastąpiony przez leksemy takie, jak *skierować* (słowo) oraz *mówić*. Podobne czasowniki zostały zastosowane w BP. Oprócz wcześniej wymienionych można wyróżnić ponadto *odpowiedzieć*.

Słowa Pana są nauką dla Judy i Izraela, dlatego autor *Księgi* używa też czasowników typu: *głosić, posyłać (słowa), napominać* (tabela 11).

Tabela 11. *Głosić, posyłać słowo, napominać*

Numer wersetu	BW	BT	BP
7,7	Izali nie są słowa, które <i>mówił</i> Pan w ręce proroków pierwszych	Czy nie znacie słów, które Pan <i>głosił</i> przez dawnych proroków	Czy nie znacie słów, które PAN <i>głosił</i> do was przez dawnych proroków
7,12	Aby nie słuchali zakonu i słów, które <i>posyłał</i> Pan zastępów duchem swym przez ręce proroków pierwsze	nie zwracali uwagi na Prawo i na słowa Pana Zastępów, którymi <i>napominał</i> przez Ducha swojego	I nie chcieli słuchać pouczeń i słów, które PAN Zastępów <i>przekazywał</i> im przez swego ducha

Czasownik *mówić* zastosowany przez Wujka jest znaczenie ogólniejszy niż *głosić*, czyli ‘ujawnić, wydać, wyjawić’ (Sstp II 424), zastosowane w pozostałych tłumaczeniach. Sytuację podobną można zaobserwować również w poprzedniej tabeli.

Całkowita różnica w nacechowaniu emocjonalnym występuje w wersecie 7,12. W BW oraz BP występują neutralne *posyłać* – ‘przekazywać coś komuś za czyimś pośrednictwem’ (Sstp VI 461), oraz *przekazywać* – ‘powtórzyć polecenie, słowa’ (SDor VII 248), zaś w BT *napominać*, czyli ‘wzywać do czegoś, namawiać, zachęcać’ (Sstp V 79), które wyraża już stosunek nadawcy do adresata słów.

W *Księdze Zachariasza* można wyróżnić również czasowniki odnoszące się do mowy Boga o nacechowaniu emocjonalnym. Bóg nie tylko *mówi, odpowiada* czy *przemawia*, ale również *rozkazuje*, a nawet *łaje* (tabela 12).

W pierwszym z przytoczonych wersetów Jakub Wujek zdecydował się użyć czasownika *rozkazać*, które w tym przypadku oznacza ‘wygłaszać kazanie, pouczenie’ (Sstp VII 529). W BT zastosowano czasownik *wydać* – ‘podać do wiadomości ogółu, ogłosić, obwieścić; ustanowić, uchwalić’ (SDor IX 1454), w połączeniu z rzeczownikiem *rozkazy*. W BP

tłumacz wykorzystał podobną konstrukcję, jednak wybrał czasownik *przekazać* – ‘podać do czyjej wiadomości; powtórzyć polecenie, słowa’ (SDor VII 248).

Tabela 12. *Rozkazywać, tając*

Numer werseku	BW	BT	BP
1,6	Wszakże słowa moje i prawa moje, którym rozkazałem sługom moim prorokom, izali nie posiadały ojców waszych?	A jednak czyż słowa moje i moje rozkazy, które wydałem sługom moim, prorokom, nie spełniły się na waszych przodkach?	Czy jednak moje napomnienia i moje prawa, które przekazałem przez proroków, moje służby, nie spełniły się na waszych ojcach?
3,2	Niech cię złaje Pan, szatanie! A niech cię złaje Pan, który obrał Jeruzalem	Niech Pan cię zgromi, szatanie, niech cię zgromi Pan, który wybrał Jeruzalem	Niech cię zgromi PAN, szatanie. Niech cię zgromi PAN, który wybrał Jerozolimę.

W wersecie 3,2 można zauważyć znaczne nacechowanie emocjonalne. W przytoczonym wersecie Anioł Pański zwraca się do szatana, używając czasowników *złajać* – ‘skarcić, zganić, też znieważać kogoś, ubliżyć komuś’ (Sstp XI 388), w przypadku tłumaczenia jezuitów, oraz *zgromić*, czyli ‘pokonać, napędzając strachem’ (Sstp XI 346), w nowszych przekładach.

Gniew Boży

Ważnym aspektem odnoszącym się do Boga w *Księdze Zachariasza* jest gniew, pojawia się również problem kary wobec Judy i Izraela oraz innych narodów. W przeciwieństwie do wcześniej omawianych egzemplifikacji, ten nie jest tak jednolity i można go wydzielić nie ze względu na użycie czasowników odnoszących się do podobnych czynności, na przykład mówienia, jak zostało to pokazane wyżej, lecz ze względu na odczucia oraz poczynania Boga w stosunku do ludzi.

Pierwsza z tabel w tej części artykułu odnosi się do gniewu Boga oraz braku litości, jako kary za postępowanie Narodu Wybranego. Czasowniki wyrażające te uczucia występują przede wszystkim w części przypisywanej Protozachariaszowi (tabela 13).

W wersecie 1,2 we wszystkich tłumaczeniach oraz wszystkich pozostałych przykładach z BW zastosowany został czasownik *rozzniewać się*, który według *Słownika staropolskiego* oznacza: ‘pobudzić do gniewu, ro-

zdraźnić' (Sstp VII 522). Dodatkowo w trzecim wierszu pojawia się połączenie czasownika *stać się*, w znaczeniu, jak już wcześniej wspomniano, 'zostać stworzonym' (Sstp VIII 404) – z rzeczownikiem odczasownikowym *rozgniewanie*, czyli 'gniew, złość, oburzenie' (Sstp VII 524).

Tabela 13. *Gniew*

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,2	Rozgniewał się Pan na ojce wasze rozgniewaniem	Pan rozgniewał się bardzo na waszych przodków	Pan bardzo się rozgniewał na waszych ojców
1,12	Panie Zastępów! pókiż się ty nie zlitujesz nad Jeruzalem i nad miasta Judzkiemi, na któreś się rozgniewał? już siedemdziesiąty rok jest	Panie Zastępów, czy długo jeszcze nie przebaczysz Jeruzolimie i miastom Judy, na które gniewasz się już lat siedemdziesiąt?	PANIE Zastępów, czy długo jeszcze nie zmiłujesz się nad Jeruzolimą i miastem Judy, na które gniewasz się już siedemdziesiąt lat?
7,12 7,13 – w przekładzie Wujka	I stało się rozgniewanie wielkie od Pana zastępów	I Pan Zastępów zapłonął wielkim gniewem.	Dlatego wielkim gniewem wybuchnął PAN Zastępów.
10,3	Na pasterze rozgniewała się zapalczliwość moja	Przeciw pasterzom gniew mój się rozpala	Rozpalił się mój gniew na pasterzy

W nowszych przekładach derywat *rozgniewać się* zastąpiono wyrazem, od którego pochodzi, czyli *gniewać się*, w takim samym znaczeniu (Sstp II 439). Ponadto występują w nich połączenia rzeczownika *gniew* z czasownikami: *zapłonąć*, *rozpalić się* oraz *wybuchnąć*. Ostatni z powyższych czasowników nie jest notowany w słownikach historycznych. Współcześnie jest podawane następujące znaczenie: *wybuchnąć* 'dać wyraz intensywnym uczuciom w sposób nieopanowany, gwałtowny' (SDor IX 1411). Pierwszy z wymienionych czasowników występuje w słownikach notujących wcześniejsze słownictwo, ale w innym znaczeniu. Dopiero Doroszewski podaje definicję, którą można odnieść do cytowanego wersetu: 'zacząć się palić płomieniem; rozgorzeć' (SDor X 699). Przedostatni z podanych czasowników oznacza 'wywołać, wzbudzić żywe uczucia' (Sstp VII 552).

Gniew wiąże się ściśle z przebaczeniem, co widoczne jest w drugim z przytoczonych powyżej przykładów. Każdy z tłumaczy używa jednak innego słowa na oznaczenie braku litości. W przekładzie Wujka występuje (*nie*) *zlitować się*, a w *Biblii Paulińskiej* – (*nie*) *zmiłować się*, które mają takie samo znaczenie, czyli 'okazać miłosierdzie, litość, być skłonnym do

przebaczenia, współczuć’ (Sstp XI 385/431). W *Biblii Tysiąclecia* występuje czasownik (*nie*) *przebaczyć*, co według *Słownika Lindego* oznacza: ‘przebaczyć komu, darować mu winę, wybaczyć’ (SL II 1061).

Tabela 14 przedstawia gniew Boga skierowany w stronę Judy oraz Izraela. Jak już wspomniano, ten aspekt nie jest tak jednolity, jak wyróżniki dotyczące mowy oraz samego gniewu. Za wyjątek można uznać zastosowanie czasownika *rozproszyc*, co zostało jednak wyodrębnione w tabeli 15.

Tabela 14. Gniew wobec Judy i Izraela

Numer wersetu	BW	BT	BP
8,1 0	i puściłem wszystkie ludzkie każdego przeciw bliźniemu swemu	Podburzyłem wszystkich ludzi nawzajem przeciw sobie.	Ja podburzałem wszystkich ludzi, jednych przeciwko drugim
8,14 U Wujka ostatnie zdanie w 8,15	Jakom myślał, abych was utrapił, gdy mię do gniewu pobudzili ojcowie wasi, mówi Pan A nie zmiłowałem się	Jak ścigałem was <i>nie-szczęściami</i> , kiedy przodkowie wasi doprowadzali mnie do gniewu – rzekł Pan Zastępów – i <i>nie żałowałem</i> tego,	Podobnie jak postanowiłem was ukarać, kiedy wasi ojcowie pobudzali Mnie do gniewu – mówi PAN Zastępów – i <i>nie miałem wówczas litości</i>
11,6	A Ja więcej <i>folgować nie będę</i> obywatelom ziemi, mówi Pan; oto Ja <i>wydam</i> ludzkie, każdego w rękę bliźniego jego i w rękę króla jego, i wysieką ziemię, a <i>nie wyrwę</i> z ręki ich.	Ja też <i>nie będę</i> dłużej <i>litościwy</i> dla mieszkańców kraju – wyrocznia Pana – ale każdego z nich <i>wydam</i> w ręce jego sąsiada i w ręce jego króla. Oni doprowadzą kraj do upadku, a Ja nikogo <i>nie uwolnię</i> z ich ręki.	Dlatego też <i>nie będę miał</i> dłużej <i>litości</i> dla mieszkańców tego kraju – wyrocznia PANA. Oto <i>wydam</i> każdego człowieka w ręce jego sąsiada i w ręce jego króla, a oni zrujną ten kraj. <i>Nie wyrwę</i> nikogo z ich ręki.

W pierwszym cytowanym wersecie Bóg kieruje ludzi przeciw sobie, co obrazują czasowniki, takie jak: *puścić*, czyli ‘przebrać zatrzymać, uwolnić, wypuścić na swobodę’ (Sstp VII 403), oraz *podburzyć* – ‘namawiać do buntu, oporu, sprzeciwu, skłaniać do burzenia się; buntować, judzić, podjudzać, poduszczać, podżegać’ (SDor VI 609). Czasownik zastosowany w nowszych przekładach jest więc bardziej konkretny, a co za tym idzie – lepiej oddaje znaczenie czynności wykonywanej przez Boga.

W drugim przykładzie tłumacze nie byli już tacy zgodni. Wujek wybrał czasownik *utraścić* na oznaczenie dręczenia oraz martwienia (SL III

647) Izraela. W BT zastosowano zwrot *ścigać nieszczęściami*, czyli ‘gonić kogoś z wrogimi zamiarami’ (Sstp IX 7), a twórcy przekładu w BP zastąpili ten zwrot czasownikiem *ukarać*, oznaczającym ‘zastosować, wymierzyć karę; pokarać, skarać’ (SDor IX 514). W omawianym wersecie występuje jeden czasownik świadczący o gniewie Boga. Wujek użył już wcześniej tego czasownika, mianowicie *zmiłować się*. W kolejnym wydaniu został on zastąpiony przez zaprzeczenie (*nie*) *żałować* – ‘współczuć komuś, litować się nad kimś, czymś, uzalać się nad kimś, opłakiwać kogoś’ (Sstp XI 552). Podobne znaczenie ma konstrukcja *nie mieć litości*, występujące w ostatnim z tłumaczeń.

Kolejny z przytoczonych cytatów ma trójczłonową budowę, złożoną z trzech czasowników o różnym znaczeniu. Pierwszy człon dotyczy odwrócenia się Boga od swego ludu z powodu jego postępowania. Jakub Wujek zastosował czasownik *folgować*, w znaczeniu ‘ulegać, ustępować’ (Sstp II 362). W pozostałych badanych przekładach tłumacze użyli form przeczących: *nie być litościwym / nie mieć litości*, gdzie *litościwy* to ‘miłosierny, współczujący, skłonny do wybaczenia, wyrozumiały’ (Sstp IV 60). Centrum kolejnego członu stanowi czasownik *wydać* – ‘dać, pozwolić zabrać coś z mienia własnego, przekazać kogoś, coś na pewien czas lub na własność, powierzyć, podarować, też zwrócić kogoś, coś (nieswojego), oddać kogoś, coś komuś, odesłać’ (Sstp X 449). W ostatniej części występuje, w zależności od tłumaczenia, *wyrwać* lub *uwolnić*. Pierwsze z podanych słów oznacza ‘wyratować, wybawić, uchronić’ (Sstp X 545), a drugie – ‘oswobadzać od kogoś lub czegoś’ (SDor IX 757).

Szczególnym czasownikiem zastosowanym w stosunku do Judy i Izraela jest *rozproszyć*, czyli ‘rozpędzać, napastować’ (Sstp VII 557). Występuje on po 3 razy w BT oraz BP, w BW zaś 2 razy; raz został zastąpiony słowem *rozsiać* ‘rozsypać, rozrzucić’ (Sstp V 7) (tabela 15).

Tabela 15. *Rozproszyć*

Numer wersetu	BW	BT	BP
2,1 0 2,6 – w przekładzie Wujka	Bo na cztery wiatry <i>rozproszyłem</i> was	Na cztery strony świata <i>rozproszyłem</i> was.	Bo <i>rozproszyłem</i> was na cztery strony świata
10,9	I <i>rozsieję</i> je między narody	Między narodami ich <i>rozproszyłem</i>	<i>Rozproszyłem</i> ich pośród ludów

Tabela 16 obrazuje stosunek Boga do innych narodów oraz groźby w stosunku do nich. Cytaty znajdujące się w poniższej tabeli są najbardziej drastyczne w całej *Księdze Zachariasza*.

Tabela 16. Stosunek Boga do innych narodów

Numer wersetu	BW	BT	BP
9,6	a wytracę pychę Filistynów	Na proch zetrę pychę Filistyna	Zniszczę pychę Filistynów
9,7	I odejmę krew jego z gęby jego a obrzydłości jego z pośrodku zębów jego	I z krwi oczyszczę mu usta, i jego zęby z ofiary plugawej	Usunę krew z ich ust, a obrzydliwość spośród zębów.
12,4	Zarażę każdego konia strętaniem, a wsiadacza jego szaleństwem [...] a każdego konia narodów zarażę ślepotą	Porażę każdego konia trwogą, a jeźdźca obłędem [...] konie pogan porażę ślepotą.	Każdego konia porażę trwogą, a jego jeźdźca obłędem. Ślepotą dotknę wszystkie rumaki ludów

W pierwszym z powyższych wersetów Bóg grozi zniszczeniem pychy Filistynów poprzez czasowniki *wytracić* w BW, *zetrzeć* w BT oraz *zniszczyć* w BP. Kolejno oznaczają one ‘wyrzucić, usunąć’ (Sstp X 578), ‘wyrządzić szkodę’ (Sstp XI 461) oraz ‘zniszczyć, unicestwić’ (Sstp XI 324).

W kolejnym z cytatów gniew Boga wobec innych narodów został ukazany poprzez użycie czasowników: *odjąć* – ‘oddzielić, odłączyć, usunąć, odsunąć’ (Sstp V 450), *oczyścić* ‘uczynić czystym, usunąć brud’ (Sstp V 410) oraz *usunąć* ‘zlikwidować, znieść, skasować co’ (SDor IX 713).

Wers 12,4 ma dwuczłonową budowę, przy czym w BP występuje inny szyk zdań w wersecie, z czego wynika różnica w zapisie. W wierszu tym występuje również odwołanie do Izraela, co zostanie omówione niżej. W dwóch starszych wydaniach dwukrotnie występuje ten sam czasownik, kolejno: *zarażyć* oraz *porazić*, w najnowszym zaś dwa różne, mianowicie: *porazić* oraz *dotknąć*. Pierwszy z wymienionych czasowników występuje tu w znaczeniu ‘dotknąć nieszczęściem (chorobą, plagą, nieszczęściem)’ (Sstp XI 177). Leksem zastosowany w nowszych przekładach oznacza ‘dotknąć (chorobą, nieszczęściem itp.)’ (Sstp VI 402). Drugi z czasowników obecny w BP występuje w cytowanym fragmencie w znaczeniu ‘dotknąć, przytknąć’ (Sstp II 163). Występuje on również w ostatnim cytacie w tabeli z tego samego przekładu.

Bóg miłujący i litościwy

Kolejnym przymiotem Boga obecnym w *Księdze Zachariasza* jest jego litość oraz miłość wobec narodu wybranego. Bóg wraca do Jeruzalem, aby obronić swój lud przed plemionami pogańskimi. W odróżnieniu od

czasowników odnoszących się do gniewu, występujących w czasie przeszłym, sporadycznie w teraźniejszym, te związane z zapowiedzią powrotu i obrony Izraela występują przede wszystkim w czasie przyszłym. Aspekt ten dotyczy więc obietnicy wybawienia ludu Bożego.

Pierwsza tabela w tej części artykułu przedstawia fragmenty badanej *Księgi*, odnoszące się do powrotu Boga do Izraela i Jeruzalem. Obietnica zamieszkania w Jerozolimie ściśle wiąże się z odbudową świątyni, do czego namawiał w swojej części Protozachariasz (tabela 17).

Tabela 17. Powrót Boga do Jeruzalem

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,16	<i>Wrócę się do Jeruzalem z litościami,</i>	<i>Ze zmiłowaniem wracam do Jeruzalem,</i>	<i>Okazę współczucie Jerozolimie,</i>
8,3	<i>Wróciłem się do Syjonu, a mieszkać będę w pośrodku Jeruzalem,</i>	<i>Powrócę znowu na Syjon i zamieszkać znowu w Jeruzalem</i>	<i>Wrócę na Syjon i zamieszkać w Jerozolimie.</i>
2,16	<i>I posiedzie Pan Judę, dział swój w ziemi poświęconej, i obierze jeszcze Jeruzalem</i>	<i>Tak więc Pan zawładnie Judą jako swoim dziedzictwem w Ziemi Świętej i wybierze sobie znów Jeruzalem</i>	<i>Weźmie PAN w posiadanie Judę jako swoją część w Ziemi Świętej i znów wybierze Jerozolimę.</i>

Pierwszy z przykładów jest obietnicą ponownej opieki nad narodem wybranym, pod warunkiem odwrócenia się ludów judzkiego oraz izraelskiego od zła i powrotu na łono jedyne Boga. W dwóch starszych tłumaczeniach użyto czasownika *wracać*, czyli ‘przyjść na miejsce, w którym się już było’ (Sstp X 325), tłumacze najnowszego wydania zdecydowali się zastąpić go połączeniem czasownika z rzeczownikiem *okazać współczucie*, w którym *okazać* oznacza ‘dać dowód czegoś; objawić, uzewnętrznić, pokazać, wykazać’ (SDor V 903), a *współczucie* – ‘uczuciową solidarność z osobą cierpiącą; litość, ubolewanie okazywane nieszczęśliwemu’ (SDor IX 1323).

W wersecie 8,3 występuje jeszcze czasownik *mieszkać*, który wiąże się z odbudową świątyni jerozolimskiej. Oznacza on ‘przebywać gdzieś stale lub czasowo, żyć, zamieszkiwać, mieszkać’ (Sstp IV 240). Użycie czasu przyszłego *będę mieszkać* w BW zostało zastąpione poprzez formę syntetyczną *zamieszkać*, która zmodyfikowała pierwotne znaczenie. *Zamieszkać* zostało więc użyte jako ‘obrać sobie gdzieś mieszkanie, wprowadzić się gdzieś, osiąść, osiedlić się; zająć coś na mieszkanie’ (SDor X 628).

Jednym z najważniejszych aspektów związanym z miłością Boga do Jego ludu jest ponowny wybór Jerozolimy na miejsce zamieszkania, co obrazuje werset 2,16. Ma on dwuczłonową budowę, wynikającą z użycia

dwóch różnych czasowników związanych z ponownym przejęciem władzy nad Judą oraz powrotem Pana do Jerozolimy. Warto zwrócić najpierw uwagę na drugą część. W zależności od przekładu występują w niej czasowniki: *obrać* oraz *wybrać*, które oznaczają kolejno ‘wybrać spośród wielu, naznaczyć’ (Sstp V 365); ‘decydować się na coś, na kogoś, na jedną z kilku możliwości, wyznaczyć jednego (jedną) spośród wielu, wyróżnić kogoś albo coś’ (Sstp X 433).

Tabela 18 odnosi się do czynności, których wykonawcą jest Bóg, związanych z żalem oraz litością w stosunku do Izraelitów.

Tabela 18. Czynności Boga związane z żalem oraz litością w stosunku do Izraelitów

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,14	<i>Uzaliłem się Jeruzalem i Syonu żalem wielkim.</i>	<i>Darzę Jeruzalem i Syjon ogromną miłością</i>	<i>Płonę wielką miłością do Jerozolimy i Syjonu</i>
3,9	<i>Odejmę nieprawość ziemi jego, dnia jednego</i>	<i>i w jednym dniu zgładzę winę tego kraju</i>	<i>I jednego dnia zmyję grzech tej ziemi</i>
12, 1 0	<i>I wyleję na dom Dawidów i na obywatele Jeruzalem Ducha łaski i modlitw,</i>	<i>Na dom Dawida i na mieszkańców Jeruzalem wyleję ducha łaski prze-błagania</i>	<i>Ale na dom Dawida i na mieszkańców Jerozolimy wyleję ducha współczucia i błagania.</i>

W pierwszym wersecie z tabeli Bóg wypowiada się na temat współczucia oraz miłości wobec narodu wybranego. W tym celu Jakub Wujek użył czasownika *uzalić się*, czyli ‘okazać współczucie, wzruszyć się czyjąś niedolą, zlitować się’ (Sstp IX 502). Twórca przekładu, wchodzącego w skład BT, wybrał zwrot *darzyć miłością*, co Doroszewski tłumaczy jako ‘dawać w podarunku; ofiarowywać, obdarowywać czymś’ (SDor II 29). W BP uczucia te zostały przedstawione za pomocą wyrazu *płonąć*, oznaczającego ‘(silnie) świecić, błyszczeć, jaśnieć’ (SDor VI 510).

W wersecie 3,9 Bóg obiecuje obmycie Izraela z dawnych przewin. W tym celu zastosowano kolejno czasowniki: *odjąć*, *zgładzić*, *zmyć*. Jezuita, chcąc przedstawić wspomnianą sytuację, odsuwa nieprawość od narodu wybranego, o czym świadczy definicja pierwszego z przytoczonych wcześniej czasowników – ‘oddzielić, odłączyć, usunąć, odsunąć’ (Sstp V 450). W następnym przekładzie nieprawość została zastąpiona przez winę, a jej usunięcie zachodzi przez *zgładzenie*, co oznacza ‘zniszczyć, zniszczyć, usunąć’ (Sstp XI 335). W ostatniej kolumnie Bóg *zmywa* grzech, co tłumaczy się jako ‘umyć, wykąpać, oczyścić’ (Sstp XI 439).

Po pozbyciu się nieprawości, winy oraz grzechu Bóg *wylewa* ducha łaski, modlitw oraz prze-błagania. Użyty w omawianym przykładzie cza-

sownik słowniki tłumaczą jako ‘spowodować wypływ, wytoczyć, rozlać ciecż’ (Sstp X 491). Odnosi się on jednak nie do ciecży, lecz dóbr, które Pan ofiarowuje swojemu ludowi.

Tabela 19 odnosi się do Boga, obiecującego pociechę oraz dobro swojemu ludowi. W skład poniższej tabeli wchodzi jedynie wersety pochodzące z części przypisywanej Protozachariaszowi.

Tabela 19. Bóg obiecujący pociechę Judzie i Izraelowi

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,17	jeszcze Pan <i>pocieszy</i> Syjon i obierze jeszcze Jeruzalem	Pan <i>pocieszy</i> Syjon i znowu wybierze sobie Jeruzalem	PAN znów <i>pocieszy</i> Syjon i wybierze Jeruzolimę.
8,15	Umyśliłem we dni te, abym <i>dobrze uczynił</i> domowi Juda i Jeruzalem: nie bójcie się	tak teraz <i>zamierzam świadczyć dobro</i> Jeruzolimie i narodowi judzkiemu, nie lękajcie się	tak w tych dniach znowu <i>postanowiłem nagrodzić</i> Jeruzolimę i dom Judy. Nie bójcie się!

W pierwszym wersecie we wszystkich przekładach zastosowano czasownik *pocieszać*, który oznacza ‘usuwać smutek, przywracać radość’ (Sstp VI 207). Drugi werset jest bardziej skomplikowany. W BW występuje jedynie pojedynczy czasownik *uczynić*, czyli ‘wykonać jakąś czynność, postąpić, działać’ (Sstp IX 306). Podobnie jak w przykładzie z kolejnej kolumny odnosi się on do dobra. W pozostałych Bibliach zastosowano połączenie czasownika w formie osobowej z bezokolicznikiem. W tym przypadku są to: *zamierzać* oraz *świadczyć*. Pierwszy z nich odnosi się do planów Bożych w stosunku do swojego narodu, o czym świadczy obecna w słowniku definicja ‘planować coś, projektować, zamyślać; postanawiać, chcieć’ (SDor X 626). Drugi człon oznacza ‘czynić komuś coś dobrego, okazywać coś komuś’ (SDor VIII 1321). W wersecie pochodzącym z BP użyto podobnej konstrukcji do tej z BT, przy czym występują w niej czasowniki *postanowić* oraz *nagrodzić*. Pierwszy z nich oznacza ‘powziąć jakąś myśl, decyzję, jakiś zamiar; zdecydować się na coś; umyślić, uplanować, zamierzyć coś; zdecydować, rozstrzygnąć’ (SDor VI 1130). Drugi z nich został już objaśniony wyżej.

Tabela 20 przedstawia obietnice obrony Judy przed wrogami z zewnątrz.

W tłumaczeniu jezuitów w wersecie 2,9 dwukrotnie zastosowano czasownik *być*, jednak w dwóch różnych znaczeniach. W pierwszym, który użyty został również w wersecie 2,17, występuje w połączeniu z murem ognistym, co zostało wytłumaczone w przypisie w BT jako ‘będę jej bronił’ (BT 1268). W najnowszej edycji został on zastąpiony przez czasownik *otoczyć*, czyli ‘okrążyć, osaczyć’ (Sstp V 691). Czasownik *być* w dru-

gim znaczeniu, czyli ‘przebywać’ (Sstp I 182), występuje w przekładach Wujka oraz Towarzystwa św. Pawła. W przekładzie zainicjowanym przez benedyktynów tynieckich zastąpiony został przez *zamieszkać*, który został omówiony już wcześniej.

Tabela 20. Boga jako obrońcy Judy i Izraela w walce z innymi narodami

Numer wersetu	BW	BT	BP
2,9 2,5 – w przekładzie Wujka	A Ja mu <i>będę</i> , mówi Pan, <i>murem ognistym</i> wokół, i <i>ku sławie</i> <i>będę</i> w pośrodku jego	Ja <i>będę</i> dokoła niej <i>murem ognistym</i> – wyrocznia Pana – a <i>chwała moja zamieszka</i> pośród niej	A ja <i>otoczę</i> ją <i>murem z ognia</i> – wyrocznia PANA i <i>będę chwatał</i> pośrodku niej.
2,17	Niech milczy wszelkie ciało od oblicza Pańskiego; bo <i>powstał</i> z mieszkania swego świętego	Zamilknij, wszelkie ciało, przed obliczem Pana, bo już <i>powstaje</i> ze świętego miejsca swego	Niech wszyscy umilkną przed obliczem PANA, bo <i>wychodzi</i> ze swojej świętej siedziby.
8,7	Oto Ja <i>wybawię</i> lud mój z ziemie wschodniej i z ziemie zachodu słońca.	Oto Ja <i>wybawię</i> mój lud z krainy wschodu i z krainy zachodu słońca	Oto Ja <i>wybawię</i> mój lud z krainy wschodu i z krainy zachodu słońca.
9,8	I <i>obtoczę</i> dom mój tymi, którzy mi boją, idąc i wracając się; i nie przejdzie po nich więcej wyciągacz; <i>bom</i> teraz <i>ujrzał oczyma memi</i> .	<i>Rozbiję obóz</i> mego domu [dla obrony] przed wojskami, przed przybyszami. I przemoc wroga już go nie osiągnie; gdyż teraz <i>sam patrzę oczyma</i> .	Sam <i>będę bronił</i> swego domu i strzegł przed przechodniami, i nie przejdzie tędy więcej żaden ciemiężca. <i>Widziały to moje oczy</i> .

Jednak aby obronić swój lud, Bóg musi opuścić swoją siedzibę, co zostało ukazane w kolejnym z cytowanych przykładów. W dwóch starszych przekładach Pan *powstaje* ze swojej siedziby. Słowniki podają następującą definicję tego leksemu: ‘wstać, stanąć, podnieść się’ (Sstp VI 531). W najnowszym przekładzie użyto wyrazu *wychodzić*, co oznacza ‘opuszczać jakieś miejsce, idąc’ (Sstp X 438).

W wersecie 8,7 Bóg obiecuje uratować Judę i Izraela z rąk narodów ze Wschodu oraz Zachodu. W tym celu wszyscy tłumacze wykorzystują słowo *wybawić*, które oznacza ‘uwolnić od przykrości fizycznych lub duchowych, wyratować z trudnej sytuacji, wyswobodzić, ocalić’ (Sstp X 427).

Ostatni z wersetów przywołanych w tabeli ma dwuczłonową budowę. Pierwszy z czasowników odnoszących się do Boga ukazują obronę, co zostało przedstawione w różnorodny sposób. W pierwszym z przekładów wybrano czasownik *obtoczyć*, czyli w tym przypadku ‘otoczyć’ (SDor V

571). W kolejnym – *rozbić* ‘rozpiąć, rozstawiać (namioty)’ (Sstp VII 501). W obu tłumaczeniach znaczenie jest takie samo, czyli osłonięcie domu Pańskiego przed najeźdźcami, co wprost zostało przedstawione w ostatnim z tłumaczeń. Użyto w nim czasownika *bronić*, czyli ‘odpierać napad, bronić, ochraniać, strzec’ (Sstp I 162). Drugi człon wyrażenia odnosi się do zmysłu wzroku, co widoczne jest w zastosowanych czasownikach: *ujrzeć*, *patrzeć* oraz *widzieć*. Pierwszy z nich oznacza: ‘zmysłem wzroku zauważyć, zaobserwować, zobaczyć’ (Sstp IX 345), drugi: ‘kierować oczy na kogoś, coś, spoglądać, widzieć, zobaczyć’ (Sstp VI 55), a ostatni: ‘odbierać wrażenia wzrokowe, spostrzegać, także ujrzeć, zobaczyć’ (Sstp X 116).

Bóg jako potężny władca

Bóg w *Księdze Zachariasza* to również potężny władca, panujący nad całą ziemią, zarówno nad ludźmi, jak i nad naturą. Obrazują to poniższe przykłady, które zostały podzielone ze względu na różne aspekty panowania Pana.

Tabela 21 przedstawia cytaty, które ukazują Boga będącego sprawcą widzeń Zachariasza. Czasowniki odnoszące się do wizji proroka obecne są jedynie w części przypisywanej Protozachariaszowi.

Tabela 21. Bóg twórcą wizji Zachariasza

Numer wersetu	BW	BT	BP
2,3 1,20 – w przekładzie Wujka	I <i>ukazał</i> mi Pan czterech rzemieślników	I <i>pokazał</i> mi Pan czterech rzemieślników.	Potem <i>ukazał</i> mi PAN czterech kowali.
3,1	I <i>ukazał</i> mi Pan Jezusa,	Potem [Pan] <i>ukazał</i> mi arcykapłana Jozuego,	Potem ujrziałem Jozuego,

Wyrazami, które świadczą o Bogu jako autorze wizji prorockich, nawiedzających Zachariasza, są czasowniki *ukazać* oraz *pokazać*. Pierwszy z nich występuje dwa razy w przekładzie Wujka oraz jeden raz w pozostałych tłumaczeniach, w BT w wersecie 3,1, a w BP w 2,3. Oznaczają one kolejno: ‘umożliwić zobaczenie, obejrzenie, postawić przed oczy, przedstawić’ (Sstp IX 352) oraz ‘dać zobaczyć, przedstawić’ (Sstp VI 311).

W tabeli 22 zostały przywołane cytaty przedstawiające Boga jako tego, który posyła nie tylko słowa – przez usta proroków, ale również konie (1,10) oraz Mesjasza (3,8). Cytaty w poniższej tabeli pochodzą, podobnie jak w poprzedniej, z pierwszej części badanej księgi.

Tabela 22. Bóg posyła swoje sługi

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,1 0	Ci są, które <i>posłał</i> Pan, aby zbiegali ziemię.	To są ci, których Pan <i>posłał</i> , aby obiegli ziemię.	To są ci, których Pan <i>posłał</i> , aby obeszli ziemię.
2,13 2,9 – w przekładzie Wujka	Bo oto Ja <i>podniosę</i> rękę moją na nie, a będą korzyścią tym, którzy im służyli, a poznacie, że Pan zastępów <i>posłał</i> mię.	Już bowiem prawica moja nad nimi <i>wyciągnięta</i> i staną się łupem swoich niewolników», a wy poznacie, że Pan Zastępów mnie <i>posłał</i> .	Oto Ja <i>podniosę</i> rękę na nich i staną się łupem własnych niewolników. I poznacie, że <i>posłał</i> mnie PAN Zastępów.
3,8	Bo oto Ja <i>przywiodę</i> sługę mego wschodzącego	Albowiem <i>ześlę</i> sługę mego – Odrośl	Ja <i>sprawię</i> , że przyjdzie mój sluga, odrośl.

Czasownikiem, który najczęściej występuje w tabeli 22, jest *posłać*, czyli ‘przekazać coś komuś za czyimś pośrednictwem, wyprawić, skierować, wysłać, przesłać’ (Sstp VI 430). Występuje on 5 razy w BW oraz 4 w BT i BP.

Drugi wiersz ma dwuczłonową budowę, o której stanowią wykorzystane w nim czasowniki. W wersecie tym Bóg jest potężny wobec ludzi, których może oddać w ręce wroga, podnosząc jedynie swoją rękę. W najstarszym oraz najnowszym tłumaczeniu użyto czasownika *podnieść*, który oznacza ‘dźwignąć, przesunąć coś na wyższy poziom’ (Sstp VI 256). W środkowej kolumnie wyraz ten został zastąpiony przez przymiotnik *wyciągnięta*, pochodzący od czasownika *wyciągnąć*, czyli ‘ciągnąć, wydobyć coś z czegoś’ (Sstp X 442).

W ostatnim wierszu w tabeli Bóg posyła swego sługę, który utożsamiany był z Zorobabelem, a następnie również z Mesjaszem. W BW zastosowano czasownik *przywieść*, który oznacza ‘przyprzewodzić do określonego miejsca, doprowadzić do celu, przenieść z jednego miejsca w inne, zaprowadzić’ (Sstp VII 375). *Zesłać* zastosowane w BT zdefiniować można jako ‘sprowadzić kogoś, coś na kogoś, przysłać kogoś, coś w jakimś celu, z jakąś misją’ (Sstp XI: 321). W ostatnim z przekładów Bóg nie zsyła ani przywodzi, ale *sprawia*, że jego sluga przyjdzie. Pan więc powoduje oraz wywołuje (Sstp VIII 363) nadejście Odrośli.

Bóg w *Księdze Zachariasza* jest również wszechmogącym władcą wszystkich ludów, mogącym decydować o ich losie (tabela 23).

Władza Boga została przedstawiona przede wszystkim w drugiej części *Księgi*, przypisywanej Deuterozachariaszowi. Jedyne przytoczone cytaty odnosi się do kary za postępowanie Izraela w dawniejszych czasach. W wersecie występują dwa czasowniki odnoszące się do różnego typu

czynności, czyli kolejno *umyślić*, *zamierzyć* i *postanowić*, dotyczą planów, o czym świadczą ich definicje słownikowe: ‘powziąć zamiar, postanowić’ (Sstp IX 401), ‘planować coś, projektować, zamyślać; postanawiać, chcieć’ (SDor X 626) oraz ‘powziąć jakąś myśl, decyzję, jakiś zamiar; zdecydować się na coś; umyślić, uplanować, zamierzyć coś; zdecydować, rozstrzygnąć’ (SDor VI 1130). Następny człon wersetu odnosi się już do czynów: w BW dwukrotnie użyto wyrazu *uczynić* ‘wykonać jakąś czynność, postąpić, działać’ (Sstp IX 306), a w BT *postąpić* ‘wykonać, wypełnić’ (Sstp VI 459). Drugi z czasowników występuje również w BP. Kolejne wersety pochodzą z tekstów Deuterozachariasza.

Tabela 23. Bóg jako wszechmogący władca

Numer wersetu	BW	BT	BP
1,6	i nawrócili się i mówili: Jako był <i>umyślił</i> Pan zastępów <i>uczynić</i> nam według dróg naszych i według wynalazków naszych, <i>uczynił</i> nam	I nawracając się, przyznali: Jak <i>zamierzył</i> Pan Zastępów <i>postąpić</i> z nami stosownie do czynów i złości naszych, tak wobec nas <i>postąpił</i> .	Nawrócili się i mówili: «PAN Zastępów <i>postąpił</i> z nami zgodnie z tym, jak <i>postanowił</i> , stosownie do naszego postępowania i naszych uczynków»
9,4	Oto Pan <i>posiędzie</i> go i <i>porazi</i> na morzu moc jego, a samego ogień pożre	Jednak <i>zawładnie</i> nim Pan i jego szaniec <i>strąci</i> w głębiny morza; a jego samego pochłonie ogień	Lecz <i>Pan weźmie</i> go w <i>posiadanie</i> , a potęgę jego <i>wrzuci</i> do morza. Miasto zaś strawi ogień.
10,12	<i>Posiłę</i> je w Panu, a w imieniu jego chodzić będą, mówi Pan.	Pan <i>będzie</i> ich mocą, w Jego imię będą kroczyć – wyrocznia Pana	<i>Uczynię</i> ich silnymi w PANU i będą postępować w Jego imię – wyrocznia PANA.

Werset 9,4 ma dwuczłonową budowę. Pierwszy z nich odnosi się do zdobycia Tyru, który stanie się własnością Boga, co zostało wyrażone poprzez czasowniki: *posiąść*, *zawładnąć*, oraz zwrot *wziąć w posiadanie*. Oznaczają one kolejno: ‘opanować kogoś, zawładnąć kimś’ (Sstp VI 425), ‘zostać władcą, panem czegoś; zdobyć, opanować coś’ (SDor X 875) i ‘pojmać, wziąć w niewolę, do więzienia, zatrzymać, uprowadzić’ (Sstp X 622). Po zdobyciu miasta Pan zniszczy jego potęgę, o czym mowa jest w drugiej części wiersza. Jezuita wyraził to za pomocą wyrazu *porazić*, czyli ‘uderzyć, zadać cios (często śmiertelny), zabić’ (Sstp VI 401). Ks. Myszkowski użył czasownika *strącić*, oznaczającego ‘zrzucić, zepchnąć, spowodować upadek’ (Sstp VIII 467), a ostatni z tłumaczy – *wrzucić* – ‘szybkim, silnym ruchem umieścić kogoś, coś w czymś, wyjątkowo na czymś, zepchnąć kogoś w coś’ (Sstp X 336).

Trzeci z przytoczonych przykładów jest obietnicą wzmocnienia Izraela po powrocie z odległych krain. Bóg w BW *posili* swój lud, co można zdefiniować jako ‘czynić silnym, dodawać siłę, wzmacniać’ (Sstp VI 428). W kolejnej kolumnie zastosowano czasownik posiłkowy *być*, na oznaczenie Pana jako mocy Izraela. Ostatni przykład zawiera czasownik *uczynić*, przywoływany już często w odniesieniu do Boga, który oznacza ‘wykonać jakąś czynność, postąpić, działać’ (Sstp IX 306).

Tabela 24 ukazuje, że nie tylko ludzie, ale też natura są Bogu poddane i od Niego zależne. Przy czym w przypadku zjawisk atmosferycznych można stwierdzić, nawiązując do nazewnictwa Krzysztofa Obremskiego, że Bóg jest Kreatorem, który wciąż stwarza świat na nowo (Obremski 1990, 38).

Tabela 24. Bóg-Kreator

Numer wersetu	BW	BT	BP
9,14	A Pan Bóg nad nimi <i>widzian będzie</i> , a <i>wynidzie</i> jako błyskawica strzała jego: a Pan Bóg w trąbę <i>zatrąbi</i> i <i>pójdzie</i> w wicherze południowym.	Pan się <i>ukaze</i> nad nim. Jak błyskawica <i>wzlece</i> Jego strzały i Pan Bóg <i>zadmie</i> w róg. <i>Nadciągnie</i> w szumie wichru z południa.	PAN <i>ukaze się</i> nad nimi i Jego strzała <i>wyleci</i> jak błyskawica. Pan Bóg <i>zadmie</i> w róg i <i>nadciągnie</i> w huraganach południa.
10,1	Proście od Pana dżdżu czasu późnego, a Pan <i>uczyni</i> śniegi i deszcz wielki <i>da</i> im, każdemu trawę na polu.	Proście Pana o deszcz w czasie późnych opadów Pan, który <i>sprawia</i> burze i ulewne deszcze, <i>daje</i> chleb każdemu, trawę na polu	Proście PANA o deszcz w późnej porze deszczowej! PAN <i>sprawia</i> burze i <i>zsyła</i> deszcz. On <i>da</i> każdemu trawę na polu.
14,7	I będzie dzień jeden, który <i>jest</i> wiadomy Panu, nie dzień ani noc, a czasu wieczornego będzie światło.	Będzie to jeden jedyny dzień – Pan tylko <i>wie</i> o nim – nie będzie to dzień ani noc, wieczorną porą będzie jasno.	I będzie to jedyny w swoim rodzaju dzień – PAN go <i>zna</i> – ani dzień, ani noc, a pod wieczór nastanie światło.

Pierwszy z wersetów przywołanych w tabeli składa się z czterech czasowników o różnym znaczeniu. Cytat rozpoczyna się od objawienia Boga ponad walczącymi ludźmi. W tym celu Wujek zastosował zwrot złożony z czasownika posiłkowego *być* oraz przymiotnika *widziany*, pochodzącego od czasownika *widzieć*. W pozostałych przekładach użyto czasownika *ukazać się*, który oznacza ‘pojawić się, zaistnieć’ (Sstp IX 354). W Biblii jezuity kolejna część odnosi się do Boga, który *wynidzie* jak błyskawica. Czasownik ten został już wcześniej omówiony, a jest on jednoznaczny z czasownikiem ‘wyruszyć’ (SDor X 121). W pozostałych bibliach to strzały Pa-

na wyruszą niby błyskawice. Tłumacze wykorzystali do tego czasowniki *wzlecieć* oraz *wylecieć*, które oznaczają kolejno ‘unieść się w powietrze (na skrzydłach)’ (Sstp X 644) i ‘na skrzydłach wznieść się w górę, wyfrunąć’ (Sstp X 492). Następnie Pan *zatrąbi* – ‘dmąć w trąbę, spowodować wydanie przez nią dźwięku’ (Sstp XI 222), czy *zadmie* – ‘dmuchnąć w dęty instrument muzyczny, wydobywając z niego dźwięk (dźwięki), zagrać na instrumencie dętym’ (SDor X 474) – w trąbę, róg. A na koniec nadejdzie w wietrze z południa. Aby to zobrazować, użyto czasowników *pójsć* u Wujka oraz *nadciągnąć* w pozostałych tłumaczeniach. Oznaczają one ‘zacząć iść, ruszyć w drogę, udać się, przemieścić się’ (SstpVII 2) i ‘nadschodząc, nadjeżdżać, zdążać, przybywać’ (SDor IV 1000).

W kolejnym przykładzie Bóg jest osobą, która zsyła deszcz i śnieg oraz rośliny, dzięki którym ludzie mają pożywienie. Cytaty z dwóch starszych przekładów składają się z dwóch czasowników, a najnowszy z trzech. Pierwszy z nich odnosi się do śniegu i deszczu – u Wujka – oraz do deszczu i burzy – w pozostałych bibliach. W tym celu zastosowano kolejno czasowniki: omówiony wcześniej *uczynić* oraz *sprawić*, czyli ‘powodować, wywoływać’ (Sstp VIII 363). Dodatkowo w BP w odniesieniu do deszczu użyto wyrazu *zsyłać*, który oznacza ‘sprowadzić kogoś, coś na kogoś, przysłać kogoś, coś w jakimś celu, z jakąś misją’ (Sstp XI 321). Ostatnim czasownikiem występującym we wszystkich księgach jest *dać*, czyli ‘dać, darować, użyć, przekazać na własność (dobrowolnie i bez odpłaty)’ (Sstp II 3).

Ostatni przywoływany werset jest zapowiedzią dnia, w którym wszyscy ludzie będą wielbić Boga. Jediną osobą, która wie, kiedy to się stanie, jest Pan. Wujek użył w celu przedstawienia tego stanu rzeczy zwrotu złożonego z czasownika posiłkowego *być* oraz przymiotnika *wiadomy*, pochodzącego od czasownika *wiedzieć*, zastosowanego w BT, i oznaczającego ‘posiadać wiedzę, informację o kimś a. czymś, posiadać znajomość kogoś a. czegoś, znać, być czegoś świadomym, zdawać sobie z czegoś sprawę’ (Sstp X 137). W BP został on zastąpiony przez wyraz *znać* – w znaczeniu ‘mieć znajomość kogoś a. czegoś, mieć wiedzę o kimś a. o czymś, wiedzieć jaki ktoś a. jakie coś jest’ (Sstp XI 443).

Podsumowanie

Analiza *Księgi Zachariasza* dowodzi, że Bóg został w niej ukazany w różnorodny sposób. Jest On mówcą, który powołuje i mówi do ludzi przez proroków, zagniewanym Władcą, który karze swój lud, miłującym i litościwym Bogiem, pragnącym powrotu ludzi do Niego, oraz potężnym Stworzycielem, mającym władzę nad ludźmi i naturą.

W analizie wykorzystano trzy przekłady: *Biblię* w tłumaczeniu Jakuba Wujka, *Biblię Tysiąclecia* oraz *Biblię Paulińską*. Z porównania tych tłumaczeń wynika, że w dużym stopniu różnią się one pod względem leksykalnym. W najstarszym tłumaczeniu występuje wiele wyrazów, które wyszły już z użycia lub występują obecnie w zmienionej formie, co związane jest z datą jego powstania. W porównaniu do tego tłumaczenia, dużym stopniem zarchaizowania języka przekładu charakteryzuje się *Biblia Tysiąclecia*, co wynika z zestawienia wszystkich trzech tekstów oraz porównania poszczególnych wersetów. Świadczy o tym m.in. użycie przestarzałych form miejscowych: *Jeruzalem* zamiast *Jerozolima*, czasowników np. *zgådzić* czy wyrażen *ścigać nieszczęściami* lub *zetrzeć na proch*, które w najnowszym przekładzie zostały zastąpione jednym leksemem (*ukarać, zniszczyć*). Twórca przekładu w *Biblii Paulińskiej* posługuje się współczesną polszczyzną, nie tracąc przy tym piękna polskiego stylu biblijnego.

Wykaz skrótów

- BP** – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem*, oprac. Zespół Biblistów Polskich, Częstochowa 2011.
- BT** – *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich, wyd. 5, Poznań 2008.
- BW** - *Biblia to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, z łacińskiego na język polski przełożone przez ks. d. Jakóba Wujka. Dostowny przedruk z autentycznej edycji Krakowskiej z r. 1599, potwierdzonej przez Ś. Stolicę Apostolską i j. w. księdza Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Poznańskiego. Z kilkoma uwagami, w których są umieszczone słowa podług hebrajskiego oryginału zmienione. Stary Testament zawiera w sobie wszystkie księgi hebrajskiego oryginału*, Warszawa 1923.
- SL** – Linde S.B., *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa 1807–1814 .
- SDor** – *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. 1–10, Warszawa 1958–1968.
- SKoch** – *Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego*, red. M. Kucała, t. 1–5, Kraków 1994–2008.
- SpXVI** – *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa, K. Mrowcewicz, F. Peplowski, K. Wilczewska, t. 1–36, od A do Roztyrkność, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966–2012.
- Sstp** – *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. 1–11, Wrocław – Kraków – Warszawa 1953–2002.

Materiał badany

Biblia to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, z łacińskiego na język polski przełożone przez ks. d. Jakóba Wujka. Dosłowny przedruk z autentycznej edycji Krakowskiej z r. 1599, potwierdzonej przez Ś. Stolicę Apostolską i j. w. księdza Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Poznańskiego. Z kilkoma uwagami, w których są umieszczone słowa podług hebrajskiego oryginału zmienione. Stary Testament zawiera w sobie wszystkie księgi hebrajskiego oryginału, Warszawa 1923.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, oprac. Zespół Biblistów Polskich, wyd. 5, Poznań 2008.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem, oprac. Zespół Biblistów Polskich, Częstochowa 2011.

Bibliografia

Bieńkowska D., 2002, *Polski styl biblijny*, Łódź.

Obremski K., 1990, *Obraz Boga w polskiej liryce religijnej XVII w.*, Toruń.

Rad G. von 1986, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa.

Synowiec J.S., 1994, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, Kraków.

Świderkówna A., 1994, *Rozmowy o Biblii*, Warszawa.

Witaszek G., 1996, *Moc słowa prorockiego. Przewodnik po literaturze prorockiej Starego Testamentu*, Lublin.

The Image of God in three translations of *Book of Zechariah*

Summary

The article is an analysis of the vocabulary for God of *Book of Zechariah* in three translations: Jakub Wujek Bible, Millenium Bible and the Bible Paulińska. In the first part of text gives attention for importance of *Book of Zechariah* and *Book of Zechariah's* genesis theories. It contains sections on how to name the Creator in the *Book of Zechariah* and his image: orator, angry, and then loved and merciful Lord and mighty Lord.

Keywords: *Book of Zechariah*, God, Bible, religious language, translation.